

УДК 343.85(477)

В. М. Бабакін

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ОСІБ МОЛОДІЖНОГО ВІКУ ЗА ХАРАКТЕРОМ І СПРЯМОВАНІСТЮ

Розглянуто діяльність оперативних підрозділів ОВС у сфері прогнозування злочинної поведінки осіб молодого віку як одного з методів попередження кримінальних правопорушень.

Ключові слова: оперативні підрозділи ОВС, попередження злочинності, прогнозування злочинної діяльності, кримінальне правопорушення, оперативно-розшукова діяльність.

Сучасна криміногенна ситуація в Україні обумовлена виникненням нових проблем молодіжної злочинності. Переоцінка цінностей
© Бабакін В. М., 2013

тей за роки незалежності України, занепад його моральних устоїв призвели до того, що особи молодого віку, намагаючись знайти шлях до самовираження, отримання матеріальних благ, усе частіше стають на шлях вчинення протиправних дій. Такі фактори, як зниження життєвого рівня населення, безробіття, стимулюють зростання корисливої спрямованості злочинності молоді. Ситуація, що склалася в суспільстві, серйозні труднощі, пов'язані з глибокою кризою в усіх сферах соціального життя, диктують нагальну потребу активізувати попередження злочинів серед неповнолітніх та молоді, протиправна поведінка яких щоденно якісно змінюється, стає дедалі більш зухвалою і цинічною. Також правоохоронні органи все частіше зустрічаються з непоодинокими фактами залучення неповнолітніх і молодих осіб до організованої злочинної діяльності.

Метою статті є дослідження чинників розвитку молодіжної злочинності, її основних детермінант.

Проблеми молодіжної злочинності нашого часу розглядалися у наукових працях І. М. Бакума, О. М. Бандурки, С. Ф. Денисова, О. Ю. Дроздова, Т. С. Жукова, Т. О. Ларіна, В. І. Лазаренко, О. М. Літвінова, М. О. Суценка та ін.

Суттєва зміна орієнтирів суспільного розвитку призвела до того, що злочинність неповнолітніх набула яскраво вираженої корисливої спрямованості. Якщо раніше лише 25–30 % крадіжок були вчинені тільки з корисливих мотивів, а в інших мали перевагу мотиви солідарності, бажання самоствердитися, то сьогодні корислива мотивація превалює практично у всіх складах злочинів. Предметами посягання стають різні види техніки, цінні папери, золото, зброя, наркотики [1, с. 70].

Часто крадіжки, вчинені групою неповнолітніх, переростають у грабіж чи у розбійний напад. Предметом усіх видів корисливо-насильницьких злочинів проти приватної власності, як правило, є товари підвищеного попиту, які досить легко реалізуються, гроші та коштовності, предмети антикваріату, комп'ютерна техніка, транспортні засоби.

В Україні спостерігається зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених молоддю із застосуванням зброї. За статистичними даними МВС України ними вчиняється майже кожен дванадцятий злочин цього виду. За останні десять років кількість вчинених злочинів молоддю із застосуванням вогнепальної зброї збільшилася на третину.

Відомі випадки використання присипляючих або наркотичних речовин при вчиненні неповнолітніми зґвалтувань та інших злочинів [1, с. 70]. Загалом по країні, починаючи з 90-х років ХХ ст., простежується збільшення нових видів злочинів, які раніше були притаманні тільки дорослим: торгівля зброєю і наркотичними речовинами, сутенерство, розбійні напади на підприємців, викрадення іноземних громадян, заручників, вимагання, валютні шах-

райства, комп'ютерні злочини та ін. Серед виявлених неповнолітніх правопорушників кожний сьомий, а серед засуджених – кожний п'ятий – раніше вже вчиняли злочини [2, с. 26]. Таким чином, на підставі аналізу основних характеристик протиправних діянь серед молоді з метою подальшого попередження злочинності необхідно найбільш ефективно застосовувати оперативно-профілактичні заходи.

Злочинність неповнолітніх та осіб молодого віку відрізняється від злочинності дорослих тим, що вона обумовлена особливостями психіки неповнолітніх та осіб молодого віку, їхньою недостатньою зрілістю. У структурі злочинності серед молоді звертає на себе увагу переважно груповий характер вчинення кримінальних деліктів. Відомо, що причини формування кримінальних груп неповнолітніх та молодих осіб слід шукати у сімейному неблагополуччі, незадовільному стані у первинному навчальному колективі, у заформалізованості виховної роботи з ними. Усе це вони прагнуть компенсувати «вільною» поведінкою «на вулиці», у середовищі таких самих покинутих однолітків. Це пов'язано з їх психофізіологічними властивостями. Підліток, особливо соціально неблагополучний, завжди відчуває потяг до сили, а об'єднання у групи це почуття посилює. Значну роль тут відіграють так звані «тусовки», де гуртуються кримінальні групи. Протягом останніх років «тусовки» переродилися у своєрідні «клуби за кримінальними інтересами», школи з підвищення «кримінальної майстерності». Якщо у радянські часи для «тусовок» неповнолітні та особи молодого віку обирали безлюдні місця (підвали, горища, під'їзди, нежитлові будівлі), то сьогодні ця категорія осіб гуляє на дискотеках, у кафе, нічних клубах, ресторанах. Показовий склад «тусовщиків»: кожний третій не має батька або не мешкає із сім'єю, у кожного десятого немає матері, кожний третій поставлений на облік у кримінальній міліції у справах дітей.

Проведені менше 10 років тому дослідження кримінальних груп неповнолітніх та осіб молодого віку свідчать, що в Україні нараховується більше десятка напрямків діяльності неформальних об'єднань, до яких входять понад 50 % підлітків і молоді [3, с. 15].

Здійснений нами аналіз літературних джерел свідчить, що найбільш повно проблема особистості злочинця розроблена у рамках кримінології. В. Н. Кудрявцев дійшов висновку, що злочинцем є особа, винна у вчиненні суспільно небезпечного діяння, забороненого кримінальним законом, яка характеризується сукупністю соціально-психологічних властивостей, які у поєднанні із зовнішніми умовами та обставинами впливають на її злочинну поведінку. За своєю структурно-змістовною характеристикою особистість злочинця охоплює систему соціально-демографічних, соціально-рольових, соціально-психологічних властивостей суб'єкта злочину [4, с. 127].

Так, наприклад, під час планування заходів індивідуальної профілактики злочинності серед осіб молодого віку особливу увагу

необхідно приділити встановленню ступеня антисуспільної спрямованості у свідомості молодих правопорушників. Без урахування цієї обставини неможливо індивідуалізувати заходи впливу, а також здійснювати цілеспрямовану роботу щодо попередження злочинності. Позитивне вирішення цього завдання здійснюється на основі визначення основних типів правопорушників. Перша категорія неповнолітніх має загальну злочинну спрямованість особистості, їм притаманна готовність до вчинення злочину, вони розробляють конкретні плани вчинення кримінальних правопорушень або створюють для цього умови. У них мають перевагу звички до азартних ігор, бійок, жаргону. Багато з них внаслідок деформації психіки є озлобленими, байдужими до переживань інших. Друга категорія правопорушників характеризується загальною негативною спрямованістю особистості, спорідненою з першою групою, але вони виступають вже в ролі співучасників, а не організаторів злочинної діяльності. Для третьої групи неповнолітніх і осіб молодого віку притаманна нестійка спрямованість особистості, за місцем навчання або роботи вони характеризуються позитивно, однак, наслідуючи поведінку інших, вчиняють злочини. Неповнолітні, віднесені до четвертої групи, вчиняють злочини випадково, всупереч загальній позитивній спрямованості особистості. Їм притаманні лише окремі деформації у сфері інтересів емоційно-вольового розвитку. Кримінальні правопорушення вони вчиняють під впливом дитячих мотивів: легковажності, невірної оцінки своїх діянь тощо [5, с. 40; 6, с. 51].

Сформовані певним соціальним середовищем, особистісні особливості у взаємодії з конкретною життєвою ситуацією і визначають вибір варіанту поведінки: правомірний або протиправний, вибір його цілей і засобів. Саме це поведіння не що інше, як реалізація зовні (об'єктивізація) визначених сторін, властивостей внутрішнього світу цієї особистості [7, с. 80].

Звідси особлива значущість виявлення й аналізу специфічних деформацій та інших особливостей особистості тих, хто вчиняє злочини. Тому в процесі вивчення особистості злочинців молодого віку ми застосовували не тільки кримінологічні методики, але також і особистісний метод дослідження, розроблений теорією оперативного-розшукової діяльності [8, с. 93–119].

Сучасна наука заперечує уявлення про обумовлену природою схильність окремих людей до протиправної поведінки. Причини протиправної поведінки слід шукати в соціальних умовах існування людини і в особистих рисах, що знижують адаптивні можливості людини, перш за все, в її мотиваційній сфері, ціннісних орієнтаціях, особливостях емоційно-вольової та інтелектуальної сфери. Соціальні проблеми, з одного боку, породжують складні життєві ситуації, під час вирішення яких людина порушує правові норми, з іншого – впливають на формування особистості людини [3, с. 13].

Метою індивідуальної профілактики правопорушень серед молодих осіб є позитивна корекція особи неповнолітнього правопорушника, зміна його антигромадської поведінки на законослухняну. Для досягнення цієї мети ОВС: виявляють неповнолітніх та молодих осіб, поведінка яких свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів та інших правопорушень; вивчають цих осіб і джерела негативного впливу на них; прогнозують їх індивідуальну поведінку; ставлять їх на профілактичний облік; планують заходи індивідуальної профілактики; здійснюють безпосередню профілактику; контролюють поведінку і життя неповнолітніх, поставлених на профілактичний облік; систематично перевіряють результати проведених профілактичних заходів [9, с. 60].

Індивідуальна профілактика починається з виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів та інших правопорушень. Повне виявлення таких осіб передбачає систематичне і своєчасне надходження інформації з усіх можливих джерел. До основних джерел можуть бути віднесені: оперативно-профілактичні обліки; книги та журнали обліку подій, осіб, затриманих та доставлених до чергових частин; кримінальні справи, матеріали про відмову у порушенні кримінальної справи; матеріали про адміністративні або інші правопорушення; вироки суду; заяви та листи громадян; повідомлення державних і недержавних органів та організацій тощо. Крім того, необхідну інформацію можна отримати у процесі оперативного спостереження за місцями можливого перебування неповнолітніх правопорушників, при проведенні рейдів, операцій тощо [10, с. 53].

Виявлення нерозривно пов'язане із вивченням осіб, які можуть бути об'єктами індивідуальної профілактики. У першу чергу слід визначити соціально-демографічні ознаки; генезис особи; індивідуально-психологічні особливості; моральні якості; особливі схильності антигромадського характеру (вживання алкоголю чи наркотиків, азартні ігри тощо); відхилення у поведінці від загальних норм; злочинний досвід [11, с. 19]. На нашу думку, для успішного прогнозування майбутньої поведінки неповнолітніх та молодих осіб необхідно знати інформацію про минуле і теперішнє життя особи, її соціальні зв'язки і оточуючих. Прогноз майбутньої поведінки неповнолітнього та молодшої особи, у свою чергу, дозволить працівникам оперативних підрозділів ОВС спланувати проведення індивідуально-профілактичної діяльності, причому основну увагу необхідно приділити активізації та підтримці факторів, що можуть позитивно вплинути на молоду особу і нейтралізації факторів, які можуть справити негативний вплив на неї.

Індивідуальній профілактиці як спеціальній діяльності ОВС притаманні певні методи впливу на особу з антигромадськими поглядами. Це такі методи, як переконання, надання допомоги, використання громадської думки і примус. При цьому переконання є

основним методом індивідуальної профілактики [11, с. 21]. Метод переконання – це комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюються з метою зміни антигромадської спрямованості неповнолітнього й закріплення у нього позитивної соціальної орієнтації. Основною формою реалізації методу переконання є індивідуальні й колективні бесіди, обговорення поведінки особи, встановлення за нею шефства, стимулювання участі у соціально корисній діяльності тощо [12; 11, с. 68].

Бесіди, залежно від цілей, можуть бути: ознайомлювальні, попереджувальні, виховні. Ознайомлювальні бесіди – це відповідальний захід, від змісту якого багато в чому залежить результат подальшої виховної роботи. Психологічна атмосфера такої бесіди, її тон повинні відображати загальну лінію індивідуальної роботи – поєднання доброзичливості та зацікавленості в долі неповнолітнього з вимогливістю до нього та його поведінки. Для того, щоб ця бесіда була ефективною і предметною, необхідно зібрати якомога більше інформації про особу неповнолітнього, його оточення, сім'ю, поведінку за місцем навчання, проживання і т. ін. [10].

Попереджувальна бесіда проводиться або у разі виявлення факту антигромадської поведінки неповнолітнього, яка перебуває на профілактичному обліку, або без будь-яких зовнішніх приводів, у порядку, передбаченому планом проведення профілактичної роботи з неповнолітнім [13, с. 190]. На нашу думку, працівниками оперативних підрозділів необхідно постійно проводити виховні бесіди з неповнолітніми та особами молодого віку, мета якої полягає в контролі за їх поведінкою та недопущенні вчинення правопорушень.

Виховні бесіди близькі за цілями та основним змістом до попереджувальних бесід, але проводяться вони, як правило, у неофіційній обстановці, частіше – за місцем проживання молодих осіб [9, с. 69].

Профілактика правопорушень виконує також і виховну функцію, тому що основним її призначенням є переконання, а не примус. Вона спрямована на те, щоб не допустити антигромадську поведінку, і формує у правопорушників поведінку, яка вигідна суспільству.

Виховна функція профілактики правопорушень безпосередньо пов'язана із захисною. Охороняючи інтереси суспільства, вона передбачає не лише можливість застосування переконання, але й примусу до осіб, які не бажають стати на шлях виправлення. Основна мета захисної полягає у тому, щоб забезпечити захист суспільних інтересів і соціальних цінностей, громадськість і державу від злочинних та інших посягань.

На думку ряду авторів, під час здійснення профілактики правопорушень працівниками оперативних підрозділів постійно реалізується ідеологічна функція, призначення якої полягає у тому, що вона забезпечує загальноідейну спрямованість профілактичних

заходів, ідеологічне обґрунтування їх змісту, вірне визначення шляхів, засобів і методів профілактичної роботи. На жаль, на сучасному етапі розвитку держави питанням ідеології у суспільстві не надається належна увага.

Таким чином, здійснення функції прогнозування забезпечує теорію і практику попередження правопорушень прогностичною інформацією, яка дозволяє оперативним підрозділам ОВС визначити перспективні напрямки профілактичної діяльності. Втім, порушені питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел: 1. Семаков Г. С. Криминология / Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 1999. – 128 с. 2. Криминологія (особлива частина) : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман ; за ред. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 1999. – 232 с. 3. Гайдар А. І. Оперативно-розшукові заходи органів внутрішніх справ в боротьбі з груповою злочинністю неповнолітніх : автореф. ... канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / Гайдар Андрій Іванович. – Х., 2005. – 208 с. 4. Кудрявцев В. Н. Причины правонарушений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1976. – 286 с. 5. Тарарухин С. А. Преступное поведение. Социальные и психологические черты / С. А. Тарарухин. – М. : Юрид. лит, 1974. – 244 с. 6. Дубинин Н. П. Социальное и биологическое в современной проблеме человека / Н. П. Дубинин // Вопросы философии. – 1972. – № 10. – С. 51–55. 7. Игошев К. Е. О некоторых чертах личности преступника молодежного возраста и возможностях их использования при разработке типологий / К. Е. Игошев // Типология личности преступника и индивидуальное предупреждение преступлений : сб. науч. тр. – М. : МГУ, 1979. – С. 80–87. 8. Синилов Г. К. Правовые, информационные и тактические основы оперативно-розыскной деятельности советской милиции / Г. К. Синилов. – М. : Политиздат, 1975. – 119 с. 9. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений / под ред. В. Д. Малкова, А. Ф. Токарева. – М. : Инфра-М, 2000. – 322 с. 10. Поволоцька С. Г. Презумпція невинності. Постановка на облік / С. Г. Поволоцька // Ювенальна юстиція: практика судочинства, форми взаємодії держави та громадськості в реагуванні на правопорушення неповнолітніх : матеріали семінару-практикуму. – Х. : Вид-во НУВС, 2004. – С. 52–56. 11. Мамонов Є. В. Метод переконання в адміністративній діяльності ОВС у контексті взаємодії міліції та населення у попередженні злочинів / Є. В. Мамонов // Нові форми правоохоронної діяльності та запобігання злочинності у перехідних суспільствах : матеріали круглого столу. – Х. : Вид-во НУВС, 2001. – С. 60–65. 12. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография / А. М. Бандурка, Л. М. Давыденко. – Харьков : Основа, 2003. – 368 с. 13. Адміністративна діяльність міліції : підручник / за заг. ред. акад. АПрНУ, проф. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во НУВС, 2004. – 448 с.

Надійшла до редколегії 23.04.2013

Бабакин В. Н. Отдельные аспекты преступного поведения лиц молодого возраста по характеру и направленности

Рассмотрена деятельность оперативных подразделений ОВД в сфере процесса прогнозирования преступного поведения лиц молодого возраста как одного из методов предотвращения уголовных правонарушений.

Ключевые слова: оперативные подразделения ОВД, предотвращение преступлений, прогнозирование преступной деятельности, уголовное правонарушение, оперативно-розыскная деятельность.

Babakin V. M. Separate aspects of criminal behaviour of persons of young age depending on its nature and direction

The activity of operative divisions of internal affairs bodies in relation to the process of prognostication of criminal behaviour of young persons as one of the methods of crime prevention is considered.

Keywords: operative divisions of internal affairs bodies, crime prevention, prognostication of criminal activity, criminal offence, operative and search activity.

